

УДК 378.3:334.025

Райнова Л. Б.

старший науковий співробітник відділу податкової системи ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, lrainova@ukr.net

ФОРМУЛЬНЕ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄС

Анотація. Досліджено розвиток формульного фінансування вищої освіти в країнах ЄС в напрямі поширення впровадження конкурентних механізмів у регулюванні розподілу державних коштів, виявлено причини поступової відмови від традиційних методів фінансування зазначеної сфери. З'ясовано, що існують суттєві відмінності щодо як частки основного державного фінансування, що розподіляється за формулою, зокрема через використання показників результативності, так і складових цих формул не лише загалом серед країн ЄС, а й у межах окремих країн. Встановлено, що формули, за якими відбувалося фінансування, зазвичай піддавалися істотним змінам із часу запровадження; їх перегляд тією чи меншою мірою здійснили всі країни ЄС. Узагальнено низку практичних рекомендацій стосовно використання формульного підходу у фінансуванні закладів вищої освіти.

Ключові слова: фінансування за формулою, блочний грант, фінансування за результатами діяльності, показники витрат, показники результативності, вища освіта, конкуренція.

Лит. 22.

Larisa Rainova

SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, lrainova@ukr.net

FORMULA FUNDING OF HIGHER EDUCATION IN EU COUNTRIES

Abstract. Extension of discussions about the introduction of new forms of providing budgetary funds, successfully used in foreign practice, to ensure higher education financing in Ukraine actualizes the issue of their study. The aim of the article is to investigate the specifics of the development of formula funding for higher education sector in the EU countries, when more traditional approaches to providing this funding are replaced by modern approaches oriented on introducing competitive mechanisms for regulating the distribution of funds. It is noted that over time there is a gradual departure from the tight line-item budget funding of higher education institutions on the basis of estimates. Block funding takes top priority among financial mechanisms for allocating state funds in most EU countries. A formula approach to determining the size of public funding is usually supplemented by other mechanisms of its provision, although the whole amount of the block grant can be calculated by the formula. It is established that the wider use of formula funding based on performance indicators in EU countries is due to the search by the public authorities for ways to increase the efficiency of funding allocation, especially in periods of significant budgetary constraints and a decrease in investment potential. The main argument in favor of introducing formula based approaches to funding is that this method of providing funds stimulates more rational use of them. Efficiency orientation creates incentives for improving the quality and effectiveness of universities activities; both are key aspects in terms of functioning in an increasingly competitive environment. It is noted that although the use of funding formulas is very widespread, however, certain effects of their use remain the subject of discussions. Implementation of the approaches that take into account the effectiveness of universities activities in the provision of funding does not yet mean a guaranteed increase in the latter. This process may depend on a number of factors, the identification of which remains the subject of further research. One of the main problems with this type of funding is the development of incentives that will be

© Райнова Л. Б., 2018

sufficient to achieve the desired results, but will not lead to disbalances of the university functioning. After all, although universities of European countries increasingly diversify their own revenue structures, responding to the challenges of time, they still remain too dependent on state funding.

Key words: formula funding, block grant, performance-based funding, input indicators, output indicators, higher education, competition.

JEL classification: H52, I22, I25, I28.

Райнова Л. Б.

старший научный сотрудник отдела налоговой системы ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

ФОРМУЛЬНОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В СТРАНАХ ЕС

Аннотация. *Исследовано развитие формульного финансирования высшего образования в странах ЕС в направлении распространения внедрения конкурентных механизмов в регулирование распределения государственных средств, выявлены причины постепенного отказа от традиционных методов финансирования указанной сферы. Выяснено, что существуют значительные различия в отношении как доли основного государственного финансирования, распределяемого по формуле, в частности из-за использования показателей результативности, так и составляющих этих формул не только в целом среди стран ЕС, но и в пределах отдельных стран. Установлено, что формулы, по которым осуществлялось финансирование, обычно подвергались существенным изменениям с момента введения; их пересмотр в той или меньшей степени осуществили все страны ЕС. Обобщен ряд практических рекомендаций по использованию формульного подхода в финансировании высших учебных заведений.*

Ключевые слова: финансирование по формуле, блочный грант, финансирование по результатам деятельности, показатели затрат, показатели результативности, высшее образование, конкуренция.

Питання реформування системи фінансування вищої освіти останнім часом набувають дедалі більшої актуальності. Особливо суттєвої критики зазнає чинний механізм розподілу бюджетного фінансування між вітчизняними закладами вищої освіти (ЗВО). До найгостріших проблем належать, зокрема: неможливість забезпечити належну якість вищої освіти, а також подальший розвиток цієї сфери через недостатній обсяг фінансування; застарілий механізм бюджетного фінансування вищої освіти, що перешкоджає ефективному вирішенню актуальних проблем сьогодення.

З огляду на викладене, державна політика у сфері фінансового забезпечення ЗВО має спрямовуватися на створення нової системи їх фінансування, що відповідає сучасним вимогам. Реалізація цієї мети передбачає реформування діючого механізму бюджетного фінансування вітчизняних ЗВО. Як головний напрям фінансової політики у сфері освіти на найближчий час визначено підвищення ефективності використання наявних ресурсів шляхом упровадження формульних підходів у фінансуванні із суттєвою орієнтацією на застосування показників результативності. Втім, саме створення формалізованих механізмів розподілу базового фінансування на практиці є вкрай непростим завданням, хоча сама ідея про надання фінансування за певною

формулою, яка б дала змогу встановити чіткіший зв'язок між результатами діяльності ЗВО та державними витратами на утримання останніх, забезпечила умови щодо запобігання надмірному ручному втручанню, не викликає жодних заперечень.

Отже, тематика цього дослідження, безумовно, актуальна, тим більше, з огляду на доволі тривалий практичний досвід формульного фінансування сфери вищої освіти в країнах ЄС, а також великий обсяг теоретичних напрацювань із зазначеного питання. Доцільність вивчення зарубіжного досвіду пояснюється ще й тим, що фінансування за формулою, як, утім, й інші застосовувані механізми фінансування, не позбавлене недоліків, на що доволі докладно вказано в працях таких дослідників, як П. Бенневорс, Х. де Боер, Б. Джонгблед, Дж. Ендерс, С. Райзінгер, Дж. Салмі, Ф. Стрель [1–4], висвітлено в аналітичних дослідженнях у рамках проекту DEFINE (2012–2015 рр.) під керівництвом Європейської асоціації університетів (ЕАУ) [5; 6]. Необхідність детальнішого вивчення питання формульного фінансування сфери вищої освіти, насамперед проблемних аспектів його застосування, посилюється через брак досліджень вітчизняних вчених. Водночас про певні особливості застосування зазначеного фінансування йдеться, зокрема, в працях З. С. Варналія, А. В. Вербицької, І. С. Каленюк, Н. І. Константюк, С. В. Мілевського, А. З. Підгорного, О. В. Ткачук [7–13].

Мета статті – аналіз особливостей розвитку формульного фінансування системи вищої освіти в країнах ЄС, а також вивчення загальних рекомендацій, сформульованих із накопиченням досвіду такого фінансування, втім, важливих для врахування з огляду на перспективи його впровадження у вітчизняну практику.

Використання формульного підходу під час встановлення обсягів фінансування ЗВО дуже поширене в країнах ЄС. Поняття “фінансування за формулою” тлумачиться як “алгоритм, оснований на стандартних критеріях, призначений для обчислення розміру державних грантів ЗВО для забезпечення навчання та/або поточної оперативної діяльності, а в деяких випадках – наукових досліджень” [14, с. 14]. Саме в разі взяття за основу “блочного фінансування” забезпечується можливість упровадження формульного підходу до встановлення суми фінансування, причому через застосування останнього може визначатись як частина, так і вся сума блочного гранта. Зазвичай, формули фінансування в різних країнах доповнюються іншими механізмами, зокрема контрактами із закріпленими результатами діяльності (performance contracts), переговорним фінансуванням (negotiations) тощо. Частка кожного з них при встановленні загальної суми блочного гранта варіюється в різних системах [15, с. 20].

Слід зауважити, що з часом у більшості країн ЄС спостерігається поступовий відхід від жорсткого постатейного (кошторисного) бюджетного фінансування (line-item budget system) на користь фінансування блочного (block-grant budget system), тобто кошти з бюджету виділяються ЗВО єдиною сумою, а відповідальність за їх розподіл та перерозподіл всередині закладів покладається безпосередньо на них самих згідно з визначеними потребами. Таким чином, блочні гранти й формульне фінансування вважаються більш децен-

тралізованими підходами в бюджетуванні, передбачають надання ЗВО більшої свободи в прийнятті фінансових рішень [16, с. 7, 19].

Перехід від детальної регламентації державою витрат ЗВО до передачі останнім повноважень із вирішення фінансових питань є свідченням фундаментальних змін у сфері управління фінансовим забезпеченням європейської вищої освіти. Заклади набувають більшої автономії в розподілі фінансів відповідно до стратегічних планів та встановлених пріоритетів, що забезпечує можливість самостійно розраховувати й відповідати за ризики, пов'язані з веденням фінансово-господарської та інших видів діяльності. Водночас посилюється і їхня політична та адміністративна відповідальність за ефективне використання отриманих ресурсів з огляду на вимоги щодо необхідності дотримання певного ступеня якості навчальної та наукової діяльності. Саме блочному фінансуванню належать пріоритетні позиції серед механізмів розподілу державних коштів у більшості європейських ЗВО.

Метою фінансування за формулою, як зазначалося, є забезпечення прозорості в розподілі коштів, уникнення надмірного політичного тиску, а також прив'язка обсягів такого фінансування до вимірюваних показників. Механізми розподілу ресурсів на підставі об'єктивних і стандартизованих критеріїв поступово перетворюються на загальний інструмент управління вищою освітою в країнах ЄС. Утім, механізми, стратегії та способи впровадження формульного фінансування в різних країнах залежать від національних особливостей, зокрема, визначаються такими чинниками, як політична культура, демографія, величина фінансування в минулі періоди. Урахуванню підлягають історичні аспекти та роль університетів у суспільстві, характер відносин між урядом і сектором вищої освіти тощо.

Формульне фінансування запроваджувалося в окремих країнах ЄС протягом 90-х років, зокрема, у федеральній землі Північний Рейн-Вестфалія (Німеччина) і Данії (тільки в частині викладання) – у 1993 р., Італії, Португалії, Швеції (також лише в частині викладання) – у 1994 р. Друга хвиля його поширення датується вже початком 2000-х років: Бельгія (Фландрія) – 2000 р., Швейцарія – 2001 р., федеральна земля Гессен (Німеччина) і Латвія (тільки в частині викладання) – 2002 р., федеральна земля Бранденбург (Німеччина) – 2004 р., Франція і Швеція (лише в частині дослідницької діяльності ЗВО) – 2009 р [6, с. 20]. Тобто якщо в 1995 р. формульне фінансування застосовувалося лише в 7 європейських системах вищої освіти, то в 2008 р. таких систем нараховувалося вже близько 20 [1, с. 47]. Наведені дані є підтвердженням швидкого поширення формульних підходів у фінансуванні ЗВО серед країн ЄС.

Спільною рисою формульного фінансування на стадії впровадження в країнах ЄС стало застосування порогових значень, коригувань, а також механізмів модерації (thresholds, adjustments and moderating mechanisms) задля уникнення або хоча б мінімізації втрат у фінансуванні для ЗВО відповідно до його рівня за попередньої системи, забезпечення більш плавного переходу до нової системи [6, с. 20]. Відтоді в усіх системах вищої освіти формули було переглянуто та адаптовано до нових умов.

На сьогодні майже всі європейські країни використовують формульне фінансування для обчислення розмірів державних грантів для ЗВО на навчання та/або поточну оперативну діяльність, а також здійснення наукових

досліджень. Винятком стали лише Німеччина (окремі землі), Ірландія (технологічні інститути), Кіпр, Мальта та Люксембург [17, с. 51]. Згідно з пізнішими даними, Австрія була єдиною країною, де повністю скасовано розподіл фінансування з використанням формули для частини блочного гранту, попри наявність відносно тривалої практики застосування зазначеного фінансування (йдеться про період майже в 10 років). З 2013 р. його замінено переговорним фінансуванням шляхом укладення контракту на основі результативності на всю суму блочного гранту. Okремі країни скоротили або навіть скасували формульне фінансування через вплив фінансово-економічної кризи (зокрема Іспанія, Португалія). Наприклад, у Мадриді використання формули було призупинено в межах вжиття заходів фіскальної консолідації, внаслідок чого уряд повернувся до історичного розподілу фінансування; більше того, спостерігалось щорічне скорочення обсягів такого фінансування.

Слід згадати також про наявність суттєвих відмінностей між країнами ЄС щодо частки державного фінансування, що розподіляється за формулою. Така частка варіюється, оскільки шляхом застосування формули може визначатись як частина блочного гранту (наприклад, у Франції, федеральній землі Північний Рейн-Вестфалія), так і вся його сума (зокрема моделі, котрі цілком базуються на формульному розподілі фінансування, застосовуються у федеральних землях Бранденбург та Гессен у Німеччині). В окремих системах формульний підхід використовується (або застосовувався раніше) лише для розподілу коштів на навчання (наприклад, у Латвії, Румунії, Італії, Польщі, Бельгії (Фландрія, франкомовна громада), в інших – тільки на наукову діяльність (Данія, Швеція) [6, с. 18, 21–22].

Формули, за котрими здійснюється фінансування, також суттєво варіюються залежно від того, які показники входять до їхнього складу. Зазвичай ідеться про комбінацію показників витрат і результативності; крім того, може ураховуватись низка показників, пов'язаних із певними пріоритетами політики (інтернаціоналізація, гендерні аспекти, взаємодія із суспільством тощо).

У країнах, де застосовуються окремі формули для фінансування освітньої та дослідницької діяльності, у формулах розподілу коштів на навчання зазвичай домінують витратні показники (Ірландія, Польща, Румунія, Швеція), тоді як формули щодо фінансування наукових досліджень складаються переважно з показників результативності (Ірландія, Польща). Більшість систем, що використовують одну формулу (містить показники в частині як викладацької, так і дослідницької діяльності), як правило, орієнтовані на показники витрат. До таких систем належать Бранденбург (Німеччина), Каталонія (Іспанія), Чехія, франкомовна громада Бельгії, Гессен (Німеччина), Угорщина, Ісландія, Латвія, Нідерланди, Португалія. Тільки датська система в аспекті фінансування навчання орієнтована суто на показники результативності та базується, головним чином, на кількості присуджених ступенів бакалавра та/або магістра. Отже, показники результативності у формулах більшою мірою використовуються щодо наукової, ніж освітньої діяльності [5, с. 9; 6, с. 23–25].

Водночас у теоретичній літературі більшість дослідників проводять відмінності між моделями, що базуються на індикаторах витрат та індикаторах результатів діяльності (input- and output-based models) (див., наприклад, [2, с. 10–27; 3, с. 29; 18]. Фінансування на базі витрат належить до традиційніших

механізмів розподілу. Втім, сьогодні застосування формульних підходів при визначенні обсягів фінансування ЗВО також передбачає, поряд із показниками витрат, урахування, тією чи іншою мірою, і показників результативності їхньої діяльності. До нетрадиційних та більш інноваційних формульних підходів належить і фінансування на базі встановлених пріоритетів, національних або регіональних, що передбачає коригування формули з їх урахуванням, зокрема, таким орієнтиром можуть бути потреби ринку праці [3, с. 29].

Зауважимо, що перший досвід застосування фінансування на основі результативності в європейських країнах мав місце ще 1986 р. та був пов'язаний із діяльністю Експертизи з оцінки наукових досліджень у Великобританії. Вже з кінця 1980-х років критерії результативності дедалі частіше включаються до формул фінансування, проте найбільшого поширення вони набули з 2008 р. Якщо в 1995 р. нараховувалось лише 6 європейських систем, де критерії результативності відігравали важливу або головну роль у формулах фінансування, то у 2008 р. їх кількість збільшилась до 24 [1, с. 51]. Однак, хоч окремі країни й зменшили у формулі вагові частки низки показників витрат на користь більш орієнтованих на результат критеріїв, на той час не було жодної європейської країни, котра б мала систему фінансування, що повністю базувалася на показниках результативності.

Фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. спричинила загострення проблем у сфері вищої освіти майже в усіх країнах ЄС. Державні джерела фінансування виявилися вже не такими значними, як у недалекому минулому. Для сфери вищої освіти Європи, з її традиційною опорою саме на державне фінансування, ця трансформація стала особливо відчутною. Так, уже з початком кризи зменшилися обсяги державного фінансування вищої освіти, причому особливо суттєвим таке зниження було у 2008–2012 рр., триваючи й у 2013 р. Скорочення відповідних бюджетів протягом 2008–2014 рр. становило від 5 % у Хорватії, Словаччині та Словенії до 40 % і вище в Греції, Угорщині та Латвії [19, с. 11].

У висновках звіту Обсерваторії державного фінансування за 2017 р, опублікованих ЄАУ, зазначається, що хоча 2012 р. став найскладнішим для університетів Європи (кількість систем, що скоротили фінансування, виявилась рекордною), відновлення такого фінансування, що починається вже з наступного року і триває нині, залишається повільним та нестабільним. Так, у 2016 р. тільки в 14 з досліджуваних систем вищої освіти було забезпечено вищий рівень фінансування порівняно з 2008 р., й у восьми з них спостерігалось швидше зростання числа студентів проти збільшення фінансування. Водночас у 19 системах спостерігався нижчий рівень прямого державного фінансування, ніж у 2008 р., більше того, у 12 з них зменшився не тільки рівень фінансування, а й число студентів (головним чином, це стосувалося країн Центральної та Східної Європи). Тобто багато систем вищої освіти по всій Європі дотепер функціонують за умов нижчого фінансування, ніж у 2008 р. [20, с. 38–39].

Крім того, звертається увага на наявність ще однієї негативної тенденції, яка спостерігається протягом 2008–2016 рр. – поширення розбіжностей між системами вищої освіти, які збільшують державне фінансування ЗВО, та тими,

котрі його скорочують, оскільки для останніх, забезпечення умов для відновлення попереднього рівня фінансування і, тим більше, підтримки позитивних тенденцій в його забезпеченні зазвичай видається непростим завданням навіть у довгостроковій перспективі. Таким чином, зростання розбіжностей у рівні державного фінансування вищої освіти призводить до поглиблення відмінностей в якості освітнього й наукового продукту, є певним викликом для подальшого існування Європейського простору вищої освіти і науки як єдиного цілого.

Серйозною загрозою залишається ризик подальшого посилення відмінностей в обсягах державного фінансування сфери вищої освіти серед доволі різних за рівнем соціально-економічного розвитку країн ЄС. Негативний вплив таких відмінностей особливо відчутний у тих країнах, де були запроваджені заходи фіскальної консолідації, коли вимога про застосування фінансування на базі результативності не підтримується жодними додатковими ресурсами. Загальним наслідком стає посилення конкуренції за обмежені кошти та збільшення нерівності між установами вищої освіти. Більше того, у багатьох країнах Європи системи вищої освіти зазнають труднощів в аспекті адаптації до економічних і соціальних викликів.

Водночас упровадження і поширення застосування показників результативності при формульному фінансуванні не обов'язково передбачають скорочення державних видатків на вищу освіту. Позитивні тенденції фінансування цієї сфери впродовж 2008–2014 рр. спостерігалися в континентальній та Північній Європі, хоч у звітах Громадської обсерваторії з фінансування ЄАУ містяться прогнози щодо можливого скорочення поточного та майбутнього фінансування і в окремих країнах регіону, зокрема це вже відбулося в таких двох північноєвропейських країнах, як Данія і Фінляндія [19, с. 5].

Таким чином, як зазначалося, великі розміри та постійне зростання витрат у секторі вищої освіти потребували особливої уваги до проблеми їхньої ефективності. Необхідність обмеження урядом подальшого зростання таких витрат, а також оптимізації їх розподілу стали рушійним мотивом для застосування формульного фінансування [21, с. 2]. Ці обставини одночасно сприяли подальшому впровадженню та стрімкому поширенню елементів результативності у вказаному фінансуванні з метою посилення контролю за рівнем державних витрат та стратегічного орієнтування галузі на положення й стандарти Болонського процесу та загальної програми "Горизонт 2020". Більш традиційні моделі фінансування, що базувалися на історично визначеному розподілі (врахуванню підлягали рівень і динаміка фінансування в минулому) або схемах фінансування на підставі показників витрат (зокрема чисельності студентів), були принаймні частково замінені фінансуванням на базі показників результатів діяльності ЗВО (кількість випускників; сума отриманого зовнішнього фінансування наукових досліджень тощо) або фінансуванням, орієнтованим на досягнення конкретних цілей політики (наприклад, щодо числа іноземних студентів / міжнародного професорсько-викладацького складу).

Роль і частка формульного фінансування на базі результатів і далі збільшуватимуться. Орієнтація на результативність створює стимули для ЗВО з

метою підвищення якості та ефективності, що є ключовими аспектами в умовах дедалі конкурентнішого середовища. Частка фінансування на основі результативності коливається від майже тривіальної суми у 2 % загального обсягу фінансування в Норвегії до доволі значного рівня у 25 % у Великобританії [22, с. 40]. Утім, пізніші дані свідчать про істотне розширення діапазону таких коливань – від 0,8 % в Ірландії до майже 100 % загальної суми фінансування у Фінляндії [4, с. 12].

Тенденція зростання частки прямого державного фінансування ЗВО, що забезпечується через застосування конкурентних механізмів фінансування та механізмів фінансування на основі результативності, зберігатиметься. Наявність механізмів конкуренції, у свою чергу, вимагає від ЗВО змагання за бюджетні асигнування. Теоретичні переваги такого підходу полягають у тому, що він створює стимули для ефективного використання наданих коштів. Утім, однією з основних проблем при цьому залишається розроблення стимулів, які будуть достатніми для досягнення необхідних результатів, однак не призведуть до порушення процесу функціонування ЗВО. Адже, хоча заклади європейських країн дедалі більше диверсифікують структуру власних доходів, відповідаючи на виклики часу, вони все одно надто залежать від рівня державного фінансування. Відтак, будь-які зміни обсягів останнього можуть потенційно справляти найбільший вплив на ЗВО в контексті підтримки їхньої фінансової стабільності в довгостроковій перспективі.

Європейські моделі фінансування ЗВО, основані на врахуванні результативності діяльності останніх, як зазначалося, мають різні форми втілення й у цілому апробуються вже понад два десятиліття років. Проте дослідники згадують відмінності у впливі таких моделей на результативність освітньої й науково-дослідної діяльності. Зокрема, низка ЗВО, котрі зберігали традиційну систему фінансування, змогли продемонструвати не меншу результативність, ніж ті, в яких фінансування регулювалося на підставі виконання індикаторів результативності. Практика багатьох країн ЄС, у тому числі постсоціалістичних, не є підтвердженням факту наявності безпосереднього зв'язку між запровадженням фінансування ЗВО на основі результативності та фактичним підвищенням такої результативності. Немає й наукового обґрунтування такого взаємозв'язку.

У дослідженнях європейських фахівців та в спеціальних доповідях уповноважених органів, особливо останніми роками, поступово поширюються висновки про те, що імплементація підходів, котрі передбачають урахування результативності під час надання фінансування, ще не означає гарантованого підвищення такої результативності. Звертається увага на те, що орієнтування результатів освітньої та науково-дослідної діяльності ЗВО на досягнення цільових індикаторів у режимі штучного стимулювання ринкової конкуренції, несе в собі низку остаточно не досліджених побічних ефектів. Глибше вивчення причин виникнення таких ефектів, а також добір і комбінування організаційних і управлінських підходів, які змогли б нівелювати їх появу, є предметом подальших досліджень.

Фінансування ЗВО на основі результативності їхньої діяльності дедалі частіше стає предметом обговорення як на національному, так і на загально-

європейському рівнях, хоча підходи до реалізації зазначеної моделі розуміються в країнах по-різному. У багатьох випадках цей вид фінансування використовується як еквівалент формульного фінансування, за критеріями результативності “на виході” чи “на вході”. Втім, загальні очікування від упровадження подібної практики загалом часто завищені, з чого випливає висновок, що її імплементація має відбуватися з обережністю та з урахуванням низки інших важливих чинників.

Загальні рекомендації країнам, що запроваджують формульне фінансування вищої освіти на основі результатів діяльності ЗВО, передбачають:

- чітке встановлення цілей фінансування, орієнтованих на довгострокову перспективу, з урахуванням імовірних ризиків, зумовлених внесенням змін;
- включення до формули, за якою визначатимуться обсяги державного фінансування сектору вищої освіти, низки показників результативності, які мають розроблятися за підсумками консультацій із представниками вказаного сектору, забезпечення відповідності таких показників встановленим цілям;
- підтримання безперервного зв'язку із суб'єктами фінансування в контексті не тільки досягнення цілей, а й урахування необхідних потреб;
- обмеження кількості показників, застосовуваних у формулі під час її впровадження, що дасть змогу ЗВО зосередити увагу на забезпеченні їх виконання та досягненні кращих результатів;
- урахування проблем, пов'язаних із коректністю вимірювання обраних показників та необхідністю генерування відповідних даних;
- максимальне спрощення адміністративних процедур – прозорість інструментів фінансування і чіткість правил є однаково важливими для всіх учасників;
- забезпечення відповідальності органів державної влади за розроблення нової системи державного фінансування, її адаптацію до наявних умов;
- вжиття заходів щодо забезпечення моніторингу внесених змін до механізму фінансування ЗВО для можливості оцінювання їхніх наслідків [5, с. 17].

Підсумовуючи, можна дійти таких висновків. На сьогодні певної загальноприйнятої, оптимальної практики формульного фінансування сфери вищої освіти немає, на чому наголошується в зарубіжній теоретичній літературі. Більше того, спостерігаються суттєві відмінності щодо як частки основного державного фінансування, котре розподіляється за формулою, зокрема, через використання показників результативності, так і складових цих формул не лише загалом серед країн ЄС, а й у межах окремих країн (Бельгія, Німеччина, Іспанія). Зокрема, у Німеччині формули, за якими відбувається розподіл коштів на вищу освіту в межах певних земель, відрізняються, водночас у низці федеральних земель формульне фінансування взагалі не застосовується. Поясненням наявності названих істотних відмінностей є той факт, що дизайн моделей фінансування завжди великою мірою залежить від національних особливостей і, більше того, від національних стратегій, спрямованих на підвищення ефективності та якості сектору вищої освіти.

Зміни в обсягах державного фінансування сфери вищої освіти в країнах ЄС, що розпочалися ще з часів фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. і тривають дотепер, суттєво позначились і на механізмі його надання. Ширше використання формульного фінансування на базі індикаторів результативності було пов'язане з пошуком державними органами шляхів підвищення ефективності розподілу фінансування, насамперед у періоди істотних бюджетних обмежень, а також зменшення інвестиційного потенціалу. Подібний підхід у фінансуванні спрямований на заохочення досконалості, що вимірюється низкою критеріїв, які неминуче визначають внутрішні стратегічні й академічні рішення установи. Хоча фінансування шляхом надання блочних грантів дає змогу ЗВО підтримувати внутрішню фінансову автономію, використання показників результативності у формулах фінансування, якими може визначатись частина або загальна сума такого гранту, впливає на діяльність цих закладів.

Попри безперечні переваги й доцільність застосування формульного фінансування на підставі результативності, не можна не враховувати, що воно, як, утім, і будь-які інші механізми фінансування, не позбавлене недоліків; дискусійними залишаються й окремі наслідки його використання в практиці окремих країн ЄС. Дослідження й урахування зазначеного досвіду під час застосування до системи фінансування вітчизняних ЗВО підходів, що передбачають урахування результативності, забезпечуватиме певні переваги в контексті можливості спрогнозувати побічні ефекти від упровадження формульних підходів на основі результативності та забезпечити своєчасне внесення відповідних коригувань. Отже, саме проблемні аспекти застосування вказаних підходів мають бути предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Progress in higher education reform across Europe. Funding reform. Volume 1: Executive Summary and main report / H. De Boer, B. Jongbloed, J. Enders, J. File ; Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS). 2010. URL: <https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/5141288>.
2. Salmi J., Hauptman A. Innovations in tertiary education financing: a comparative evaluation of allocation mechanisms. *Education Working Paper Series*. 2006. : Nr 4. September. URL: http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079956815/Innovations_TertiaryEd_Financing.pdf.
3. Strehl F., Reisinger S., Kalatschan M. Funding Systems and their Effects on Higher Education Systems. *OECD Education Working Papers*. 2007. No. 6. URL: http://www.oecd-ilibrary.org/education/funding-systems-and-their-effects-on-higher-education-systems_220244801417.
4. De Boer H., Jongbloed B., Benneworth P. Performance-based funding and performance agreements in fourteen higher education systems. Report for the Ministry of Education, Culture and Science. 2015 / Center for Higher Education Policy Studies. Universiteit Twente. URL: <https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/5139542>.
5. Estermann T., Pruvot E., Claeys-Kulic A.-L. Designing Strategies for Efficient Funding of Higher Education in Europe. DEFINE Interim Report / EUA. 2013. December. URL: http://www.eua.be/Libraries/publication/DEFINE_final.

6. *Claeys-Kulic A.-L., Estermann T.* Performance-based Funding of Universities in Europe. DEFINE Thematic Report / EUA. 2015. URL: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/define-thematic-report_-pbf_final-version.
7. *Каленюк І. С.* Напрями трансформації механізмів фінансування освіти в сучасному світі. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1. С. 24–36.
8. *Мілевський С. В., Мілевська Т. С.* Перспективи формульного фінансування вищої освіти в Україні. *Вісник ХДУ*. 2015. № 15. С. 36–41.
9. Проблеми управління фінансами вищих навчальних закладів : монографія / за заг. ред. А. З. Підгорного. Одеса : ФОП Гуляєва В.М., 2017. 152 с.
10. *Варналій З., Красільник О.* Оптимізація фінансування державних вищих навчальних закладів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2017. № 5 (194). С. 6–13.
11. *Константюк Н. І.* У пошуках ефективної моделі фінансування університетів. *Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем: монографія / за ред. О. В. Панужник*. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2016. С. 68–82. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/19869/1/Monograph_kaf_finans.pdf.
12. *Вербицька А. В.* Фінансування вищої освіти країн Європейського Союзу: стратегічні пріоритети державної політики. *Держава та регіони. Сер.: Державне управління*. 2016. № 2. С. 45–50.
13. *Ткачук О. В.* Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 636–641.
14. *Estermann T., Pruvot B.* Financially Sustainable Universities II. European universities diversifying income streams. Brussels : EUA publications, 2011. URL: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/Financially_Sustainable_Universities_II_-_European_universities_diversifying_income_streams.pdf?sfvrsn=2.
15. Higher Education Financing in Latvia: Final Report. World Bank Reimbursable Advisory Service on Higher Education Financing in Latvia. 19 September 2014. URL: http://viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_hef_r3vsub_190922014_c_final.pdf.
16. International Trends and Good Practices in Higher Education Internal Funding and Governance. World Bank Reimbursable Advisory Service on Higher Education Internal Funding and Governance in Latvia. 2016. 20 December. URL: https://www.che.de/downloads/LV_2nd_HEd_RAS_Ph1_Trends_and_Practices_20Dec16_post_review_final_2055.pdf.
17. Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff. Brussels : Eurydice European Unit, 2008. 146 p. URL: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/091EN.pdf.
18. *Goksu G.* Comparison of formula financing and performance-based financing methods: the sample of higher education. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS)*. 2017. Vol. 8. P. 52–58. URL: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/379783>.
19. Public Funding Observatory. Report 2015 / EUA. URL: <http://www.eua.be/Libraries/governance-autonomy-funding/november-2015.pdf?sfvrsn=0>.
20. Public Funding Observatory. Report 2017 / EUA. URL: <http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/eua-pfo-report-2017>.
21. *Ecker B., Leitner K.-H., Steindl C.* Funding formulas for teaching in public universities: International experiences and lessons drawn from a science policy view. *EUA Funding Forum*. 2012. URL: http://www.eua.be/Libraries/funding-forum/EUA_Ecker_article_web.pdf?sfvrsn=0.

22. Performance-based Funding for Public Research in Tertiary Education Institutions: Workshop Proceedings / OECD. 2010. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/education/performance-based-funding-for-public-research-in-tertiary-education-institutions_9789264094611-en#page4https://read.oecd-ilibrary.org/education/performance-based-funding-for-public-research-in-tertiary-education-institutions_9789264094611-en#page4.

References

1. de Boer, H., Jongbloed, B., Enders, J. & File, J. (2010). *Progress in higher education reform across Europe. Funding reform. Volume 1: Executive Summary and main report*. Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS). Retrieved from <https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/5141288>.
2. Salmi, J., Hauptman, A. (2006). Innovations in tertiary education financing: a comparative evaluation of allocation mechanisms. *Education Working Paper Series, 4*. Retrieved from http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079956815/Innovations_TertiaryEd_Financing.pdf.
3. Strehl, F., Reisinger, S. & Kalatschan, M. (2007). Funding Systems and their Effects on Higher Education Systems. *OECD Education Working Papers, 6*. Retrieved from http://www.oecd-ilibrary.org/education/funding-systems-and-their-effects-on-higher-education-systems_220244801417.
4. de Boer, H., Jongbloed, B. & Benneworth, P. (2015). *Performance-based funding and performance agreements in fourteen higher education systems. Report for the Ministry of Education, Culture and Science*. Center for Higher Education Policy Studies, Universiteit Twente. Retrieved from <https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/5139542>.
5. Estermann, T., Pruvot, E. & Claeys-Kulic, A.-L. (2013). *Designing Strategies for Efficient Funding of Higher Education in Europe. DEFINE Interim Report*. EUA. Retrieved from http://www.eua.be/Libraries/publication/DEFINE_final.
6. Claeys-Kulic, A.-L., Estermann, T. (2015). *Performance-based Funding of Universities in Europe. DEFINE Thematic Report*. EUA. Retrieved from http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/define-thematic-report_-pbf_final-version.
7. Kalenyuk, I. S. (2017). Napryamy' transformaciyi mekhanizmiv finansuvannya osvity' v suchasnomu sviti [Directions of transformation mechanisms funding education in the modern world]. *Demohrafiya ta social'na ekonomika* [Demography and social economy], 1, 24–36 [in Ukrainian].
8. Milevs'kyj, S. V., Milevs'ka, T. S. (2015). Perspekty'vy' formul'noho finansuvannya vy'shhoyi osvity' v Ukrayini [Perspectives of higher education formula funding in Ukraine]. *Visnyk KhDU* [Scientific Journal of Kherson State University], 15, 36–41 [in Ukrainian].
9. Pidhorny', A. Z. (Ed.). (2017). *Problemy' upravlinnya finansamy' vy'shhy'kh navchal'ny'kh zakladiv* [Problems of financial management of higher educational institutions]. Odesa: FOP Hulyayeva V.M. [in Ukrainian].
10. Varnalij, Z., Krasil'ny'k, O. (2017). Opty'mizaciya finansuvannya derzhavny'kh vy'shhy'kh navchal'ny'kh zakladiv Ukrayiny' [Optimization of financing public higher education institutions in Ukraine]. *Visnyk Ky'yiv'skoho nacional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics], 5 (194), 6–13 [in Ukrainian].
11. Konstanyuk, N. I. (2016). U poshukakh efekty'vnoyi modeli finansuvannya universytetiv [In search of an effective university funding model]. In O. V. Panukhny'k (Ed.). *Suchasni*

- social'no-ekonomichni problemy' teorii ta prakty'ky' rozvy'tku ekonomichny'kh system* [Modern socio-economic problems of the theory and practice of economic systems development] (pp. 68–82). Ternopil': FOP Osadca Yu. V. Retrieved from http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/19869/1/Monograph_kaf_finans.pdf [in Ukrainian].
12. Verby'c'ka, A. V. (2016). Finansuvannya vy'shhoyi osvity' krayin Yevropejs'koho Soyuzu: stratehichni priory'tety' derzhavnoyi polity'ky' [Funding for higher education in the European Union: strategic priorities for public policy]. *Derzhava ta rehiony'. Seriya: Derzhavne upravlinnya* [State and regions. Series: public administration], 2, 45–50 [in Ukrainian].
 13. Tkachuk, O. V. (2017). Finansove zabezpechennya vy'shhoyi osvity' v Ukrayini: problemy' ta perspekty'vy' [Financial security of the higher education in Ukraine: problems and prospects]. *Ekonomika ta suspil'stvo* [Economy and society], 12, 636–641 [in Ukrainian].
 14. Estermann, T., Pruvot, B. (2011). *Financially Sustainable Universities II. European universities diversifying income streams*. Brussels: EUA publications. Retrieved from http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/Financially_Sustainable_Universities_II_-_European_universities_diversifying_income_streams.pdf?sfvrsn=2.
 15. World Bank Reimbursable Advisory Service on Higher Education Financing in Latvia. (2014, September 19). *Higher Education Financing in Latvia: Final Report*. Retrieved from http://viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_hef_r3vsub_190922014_c_final.pdf.
 16. World Bank Reimbursable Advisory Service on Higher Education Internal Funding and Governance in Latvia. (2016, December 20). *International Trends and Good Practices in Higher Education Internal Funding and Governance*. Retrieved from https://www.che.de/downloads/LV_2nd_HEd_RAS_Ph1_Trends_and_Practices_20Dec16_post_review_final_2055.pdf.
 17. EACEA. (2008). *Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff*. Brussels: Eurydice European Unit. Retrieved from http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/091EN.pdf.
 18. Goksu, G., Altundemir, M. (2017). Comparison of formula financing and performance-based financing methods: the sample of higher education. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS)*, Vol. 8, 52–58. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/379783>.
 19. EUA. (2015). *Public Funding Observatory. Report 2015*. Retrieved from <http://www.eua.be/Libraries/governance-autonomy-funding/november-2015.pdf?sfvrsn=0>.
 20. EUA. (2017). *Public Funding Observatory. Report 2017*. Retrieved from <http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/eua-pfo-report-2017>.
 21. Ecker, B., Leitner, K.-H. & Steindl, C. (2012). Funding formulas for teaching in public universities: International experiences and lessons drawn from a science policy view. *EUA Funding Forum*. Retrieved from http://www.eua.be/Libraries/funding-forum/EUA_Ecker_article_web.pdf?sfvrsn=0.
 22. OECD. (2010). *Performance-based Funding for Public Research in Tertiary Education Institutions: Workshop Proceedings*. Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/education/performance-based-funding-for-public-research-in-tertiary-education-institutions_9789264094611-en#page4.